

K. Min. założenie koperty 1998
A. Roj. opnac tezele 2014

LWP

+ 1945

KRUSZEWSKA Jrena

ppor.

zdj.

ostat
balcer
lona opine.

851/4SK
1

SPIS ZAWARTOŚCI TECZKI — 85A/168U LWP
KRUSZEWSKA Irena

I. Materiały dokumentacyjne

- I/1 – relacja właściwa ✓ K. 21, S. 20
- I/2 – dokumenty (sensu stricto) dot. osoby relatora —
- I/3 – inne materiały dokumentacyjne dot. osoby relatora —

II. Materiały uzupełniające relację ✓ K. 4, S. 4

III. Inne materiały (zebrane przez „relatora”): —

- III/1 – dot. rodziny relatora —
- III/2 – dot. ogólnie okresu sprzed 1939 r. — 1945
- III/3 – dot. ogólnie okresu okupacji (1939–1945) —
- III/4 – dot. ogólnie okresu po 1945 r. —
- III/5 – inne... —

IV. Korespondencja —

.....
.....
.....
.....

V. Wypisy ze źródeł [tzw.: „nazwiskowe karty informacyjne”] ✓✓

- 5/ Fotografie ✓

I/1

Relacja

Podporucznik WP, Irene Kuszczewska (1923-1945)
relacja opracowana przez Jelenie Wobanin, Zielona Góra
październik 1997 r.

rękopis, oryg. k. 2, s.

③

T. 851

Podporucznik
Irena Krumosha

I Urodzona 10 lipca 1913 r. w Sokolach
Rodzice Kalikst i Anna Krumosha
mieli gospodarstwo rolnicze we wsi Perki-Bujenki
w powiecie Łapy.

II Do 1939 roku uczyła się do szkoły
podstawowej i ukończyła 7 klas.

III Nie dołączyła jej kooperacja wsiomowa.

IV W roku 1940 wraz z rodziną dostała listę
została deportowana w głąb ZSRR - Khabarski kraj.
Pracowała początkowo w zioblu,
a potem w kolechozie Malogorodka
(rejon Tawły-kurgau obwód Alma-Ata).

V Przebieg służby wojskowej
Została wytypowana z Part-Khabarskiego
do oficerskiej szkoły w Bierzynie. Była
b. słabą zbudowana.

W czasie pobytu w szkole jej się dowiedziało
że pod pseudonimem jej brat, służył w 1 Dywizji
im. T. Kosciuszki, która jako pierwsza poniosła
w bitwie. W szkole była jej trudno, ale nadrobiła
to pilnością, w lutym 1944r. dostaje szkapiec

11/12

2

Chorążęgo. Skierowano ją do 4. męskiego pułku
piekarty na dowódce plutonu.

W czerwcu 1944 r. otrzymała poświadczenie starosty
po 30 dni urlopu. Jestnie o swojej młodzi rodzinie
i tam się dowiedziała, że najstarszego brata Niemcy
zabrali do obozu i tam zamordowali. Zamierst
sądowej był.

Później była walczył o Fryderyk Wawcho-
Maczowski, a potem na Pradolce

Nraz z 4. męskim pułkiem dojechała na Wiat Pomorski.
Była już bardzo umiarkowana psychicznie.

Ostatni był do rozliczeń miał data 2 II 1945 r.

Ciężko ranna w bruce podczas walk o Nadarzyce

Chorąży Ireneusz Kusiński umiera 18 lutego 1945 r.
w drodze do Szpitala.

Odzianaono ją krzyżem Walecznych.

W 1966 r. w rodzinnym Spokojem imię poległych
rodzeństwa Kusińskich - Ireneusz, Wacław i Edwarda
nadano Szromadziemu Ośrodkowi Kulturalno-Oświat-
owemu

Imię poległych

II Materiały uzupełniające relację

Kruszevska Irena (1923-1945) ppow. WP. dowódca
plutonu moździerzy, 7 pp 3 Dywizji Piechoty im. R. Traugotta
oprac. Irena Sztachelska W: Sylwetki Kobiet żołnierzy cz. 1
Fundacja, Toruń 2003 s 199-197

mps, Ksero K.4.54

II/1

Kruszevska Irena (1923–1945), ppor. WP, dowódca plutonu moździerzy 82 mm 7. pp 3. Dywizji Piechoty im. Romualda Traugutta.

Urodzona 10 lipca 1923 r. we wsi Sokoły (pow. wysoko-mazowiecki), była jednym z siedmiorga dzieci Kaliksta i Anny Kruszevskich, rolników gospodarujących we wsi Perki-Bujenki, w pow. Łapy. W 1939 r. ukończyła szkołę podstawową w Sokołach. W 1940 r. została wywieziona z rodziną do Kazachstanu, do Małagarowki (obw. Ałma Ata, rejon Tałdy-Kurgan). Początkowo pracowała w żłobku, a następnie wraz z całą rodziną w kołchozie. W sierpniu 1943 r. została zmobilizowana do

tworzącego się w ZSRR wojska polskiego i przydzielona do Samodzielnego Batalionu Kobiecego im. Emilii Plater. Irena, dziewczyna silna i postawna, dobrze sobie dawała radę na zajęciach taktycznych i na musztrze. Gdy w październiku 1943 r. dowództwo batalionu typowało dziewczęta do Szkoły Oficerskiej w Riazaniu, wybrano również Irkę. Była tym wyborem zdziwiona, uważała, że wyznaczono ją chyba dlatego, że była dobrze zbudowana. Pobyt w szkole był dla niej okresem trudnym. Warunki nauczania były bardzo ciężkie, a wymagania dowódców przekraczały siły dziewcząt. Dotychczas nigdy nie szkolono kobiet dla dowodzenia jednostkami męskimi. Zgodnie jednak z rozkazem dziennym nr 27 z dnia 24 czerwca 1943 r. płk.

Zygmunta Berlinga, dowódcy 1. Dywizji im. Tadeusza Kościuszki „wszystkie kobiety żołnierze nie posiadający stopnia oficerskiego podlegają tym samym przepisom co i żołnierze mężczyźni” (CAW III, 7, 488). Irena w szkole zaprzyjaźniła się szczególnie z Anielą Pielech i Aleksandrą Gołębiowską. Z listu od rodziny dowiedziała się o śmierci swego brata, Wacława, który poległ pod Lenino. Wkrótce potem, podczas krótkiego urlopu na wsi, dostała wiadomość o śmierci najstarszego brata, Edwarda, zamordowanego w obozie hitlerowskim. Był to ogromny cios dla Ireny, gdyż rodzina Kruszewskich była bardzo żyta.

W lutym 1944 r., po ukończeniu szkoły oficerskiej, 26 dziewcząt mianowano dowódcami wojskowych jednostek męskich, najczęściej plutonów. Wśród tych dziewcząt była również Irena Kruszewska i jej najbliższe przyjaciółki. Wszystkie trzy dostały przydział do 3. Dywizji im. Romualda Traugutta, którą dowodził wtedy gen. Stanisław Galicki. Irena uzyskała stopień chorążego i stanowisko dowódcy plutonu moździerzy 82 mm w 7. pp, dowodzonym przez mjr. Stanisława Russijana. Anielą Pielech zastała dowódcą plutonu rusznic przeciwpancernych, a Aleksandra Gołębiowska – plutonu strzeleckiego, w tym samym pułku.

Żołnierze mężczyźni początkowo niechętnie akceptowali kobiety jako zwierchników. Nie wierzyli, że ładna, zgrabna dziewczyna może ich czegoś nauczyć i nimi dowodzić. Kobiety, dowódcy męskich plutonów, musiały więc włożyć wiele wysiłku psychicznego i fizycznego oraz okazać stanowczość; jednocześnie odpowiadały za życie żołnierzy i ich codzienne potrzeby. Stopniowo jednak uzyskiwały autorytet u tych prostych ludzi, którym nieraz służyły pomocą.

Chrzest bojowy Irena przeszła na przyczółku warecko-magnuszewskim, położonym w międzyrzeczu Wisły i Pilicy. Wraz ze swymi najbliższymi koleżankami uczestniczyła w przeprawie wojsk polskich przez Wisłę na przyczółek pod nieustającym ogniem wojsk nieprzyjaciela. Silny wiatr i pociski niemieckie sprawiały, że łodzie tonęły jedna po drugiej. Po wejściu na przyczółek przy stopniowym luzowaniu wojsk sowieckich i kolejnym przejmowaniu Magnuszewa, Studzianek i Warki przez armię polską – ostrzał niemiecki trwał nadal, a w wielu miejscowościach dochodziło nawet do ciężkich walk. Tak np. wieś Studzianki kilkakrotnie przechodziła z rąk do rąk. Walki na przyczółku warecko-magnuszewskim ciągnęły się od 10 sierpnia do 12 września 1944 r. Kosztowały 1. Armię 484 poległych, 1459 rannych i 63 zaginionych żołnierzy. Po ustabilizowaniu się sytuacji na tym odcinku 1. Armia skierowała się w stronę Warszawy. We wrześniu Irena wzięła udział także w walkach w rejonie Warszawy i na Pradze.

Po zdobyciu Warszawy 17 stycznia 1945 r. wojska 1. Armii pod dowództwem gen. Stanisława Popowskiego (który przejął tę funkcję po odwołaniu gen. Zygmunta Berlinga) przesuwały się w kierunku Bydgoszczy. Dnia 30 stycznia 1945 r. przekroczyły dawną granicę polsko-niemiecką, zdobyły Złotów i po przejściu Gwdy rozpoczęły ciężkie walki o Wał Pomorski, który był jednym z najważniejszych bastionów obrony niemieckiej. Umocnienia wału wykorzystywały dogodne warunki terenowe: bagniska, jeziora, strumienie ukryte w la-

sach. W pasie natarcia 1. Armia napotykała zapory przeciwczołgowe i przeciwpiechotne, pola minowe, rowy, skarpy i płoty kolczaste. Wojska polskie, ponosząc ogromne straty, zdobywały kolejno Jastrowie, Podgaje, Nadarzyce, Mirosławiec.

Wraz ze swym pułkiem Irena szła na Wał Pomorski. Była wyczerpana fizycznie i psychicznie. Przeżywała okres załamania. Często wysyłała listy do rodziny. Z natury spokojna, coraz częściej bywała zdenerwowana. Głęboko przeżywała śmierć obu braci i ciężkie zranienie Anieli Pielech pod Warszawą, które spowodowało konieczność amputacji nogi. Martwiła się o żołnierzy i głęboko odczuwała każdą stratę.

Raport o swoich żołnierzach poległych na przyczółku warecko-magnuszewskim – Piwku i Waldmanie pisała z bólem, a ich śmierć oplakiwała w obecności wszystkich żołnierzy. Któregoś dnia w przerwie między walkami, widząc w szafie na postoju cywilne kobiece ubrania nie wytrzymała i przebrała się w sukienkę. Przyglądała się sobie w lustrze, jakby była kimś innym, myśląc, że może to ostatni raz miała na sobie sukienkę. Ola Gołębiowska, zgorziona zachowaniem przyjaciółki, kazała jej natychmiast włożyć mundur.

Irena była jednak dobrym, zdyscyplinowanym i odważnym oficerem. Była szanowana i lubiana przez podwładnych, którym imponowała odwagą. Toteż świadoma swej roli najlepiej się czuła właśnie wśród swoich żołnierzy. „Nasz dowódca kompanii to jak ojciec, a nasza panienska, to jak ojciec i matka razem” (K. Wójtowicz, *Dziewczęta w rogatywkach*, Warszawa 1974, s. 52).

Jednym z obiektów Wału Pomorskiego były Nadarzyce. W natarciu na tę silnie ufortyfikowaną miejscowość brało udział kilka dywizji 1. Armii, w tym również 3. dywizja, której dowódcą był wtedy płk Stanisław Zajkowski.

Przyjaciółka Ireny, Aleksandra Gołębiowska, tak wspomina swoje przeżycia na Wale Pomorskim: „Maszerowałyśmy wówczas po 30–40 km dziennie. Był silny, siarczysty mróz, zawieje śnieżne, gruda. Nie było czasu ani na sen ani na odpoczynek. Największym przeżyciem była dla mnie bitwa o Nadarzyce: przeżyłam śmierć kolegów – towarzyszy walki, na naszych oczach zginął dowódca 9. batalionu; ginęli młodzi oficerowie, żołnierze, wielu zostało rannych. Szczególnie dotkliwie odczułam śmierć mojej przyjaciółki Ireny Kruszewskiej” (B. Głowacki, *Tamta noc pod Nadarzącami*, *Żołnierz Polski* 1976, nr 7).

Irena poległa 18 lutego 1945 r. dowodząc swym plutonem w natarciu na Nadarzyce. Jej bohaterską walkę i śmierć tak opisał ppor. Aleksander Hofman, dowódca 2. kompanii 7. pp.: „Niemcy otworzyli do nas zmasowany ogień. Wydawało się, że wyjście do ataku z zagłębienia, w którym znajdowaliśmy się jest wprost niemożliwe. Dłużej jednak w tym ogniu leżeć nie było można. I wówczas to spojrzałem w lewo i zobaczyłem jak kobieta oficer podrywa do ataku swoich żołnierzy – byli to móżdżerzyści 82 mm. Jesteśmy zdziwieni ich odwagą, tymczasem oni są już daleko na przedpolu. Wśród nich rwą się pociski, lecz jakoś nikt nie ginie. Tylko fontanny błota ukazują miejsca wybuchów. Po chwili spotykam wzrok plutonowego Fredka. Kiwam mu głową, że tak. Podrywa więc drużynę. Biegnę i ja. Obok widzę kpr. Popławskiego z jego drużyną. Wreszcie

11/4

dopędzamy moździerzystów, którzy już prowadzą ogień. Podrywamy się do dalszego ataku. Patrę w lewo – szukam swoich karabinów maszynowych – lecz widzę ponownie biegnącą kobietę oficera. Dziwi mnie jej odwaga i energia. Wyraża się ona w sprawnym dowodzeniu moździerzami, które nie zaprzestają prowadzenia ognia. Naraz dostrzegam jak w pobliżu tej rzeczywistej bohaterki rozrywa się pocisk artyleryjski. Widzę, jak ona jakby znieruchomiła, potem powoli opadły jej ręce a po chwili osunęła się na ziemię. W dniu następnym zacząłem rozpytywać się o nieznaną mi kobietę oficera bohatera. Dowiedziałem się, że była nim chorąży Irena Kruszevska, która zmarła na skutek odniesionych ran” (E. Pawłowski, *Na bitewnym szlaku*, w: *Platerówki*, Wrocław 1988, s. 128, 129).

Gdy ciężko ranna w brzuch Irena jeszcze żyła, trzech sanitariuszy usiłowało wydostać ją spod nieprzyjacielskiego ognia. Jednak bez powodzenia. Dwoch sanitariuszy zostało rannych, a jeden poległ. Irena krwawiła przez parę godzin na polu walki. Dopiero po zakończeniu bitwy została ewakuowana; zmarła jednak w drodze do szpitala. Pośmiertnie została odznaczona Krzyżem Walecznych. Pochowana na cmentarzu w Wąlczu.

Irena Sztachelska

J. Błaszczak-Wolanin, *Kobiety-oficerowie jako dowódcy męskich pododdziałów bojowych*, w: *Służba Polek...*, cz. 2, Toruń 1998, s. 334, 335; S. Drzewiecka, *Szłyśmy znak Oki*, Warszawa 1985, s. 92, 93, 114, 160, 235, 236; B. Głowacki, *Tamta noc pod Nadarzcami*, *Żołnierz Polski* 1976, nr 7; J. Margules, *Irena Kruszevska*, w: *Ludzie czynu*, WPH 1965, nr 1–2; *Księga poległych na polu chwały*, Warszawa 1974, s. 17, tab. 5; E. Pawłowski, *Na bitewnym szlaku*, w: *Platerówki*, Wrocław 1988, s. 128, 129, 137; J. Rydłowski, *Irena Kruszevska*, w: *Żołnierze lat wojny i okupacji*, Warszawa 1971, s. 270; *Słownik uczestniczek walki...*, Warszawa 1988, s. 219; A. Sroga, *Na żołnierskim szlaku*, Warszawa 1974, s. 99; K. Wójtowicz, *Dziewczęta w rogatywkach*, Warszawa 1974, s. 52, 78.

197

1945

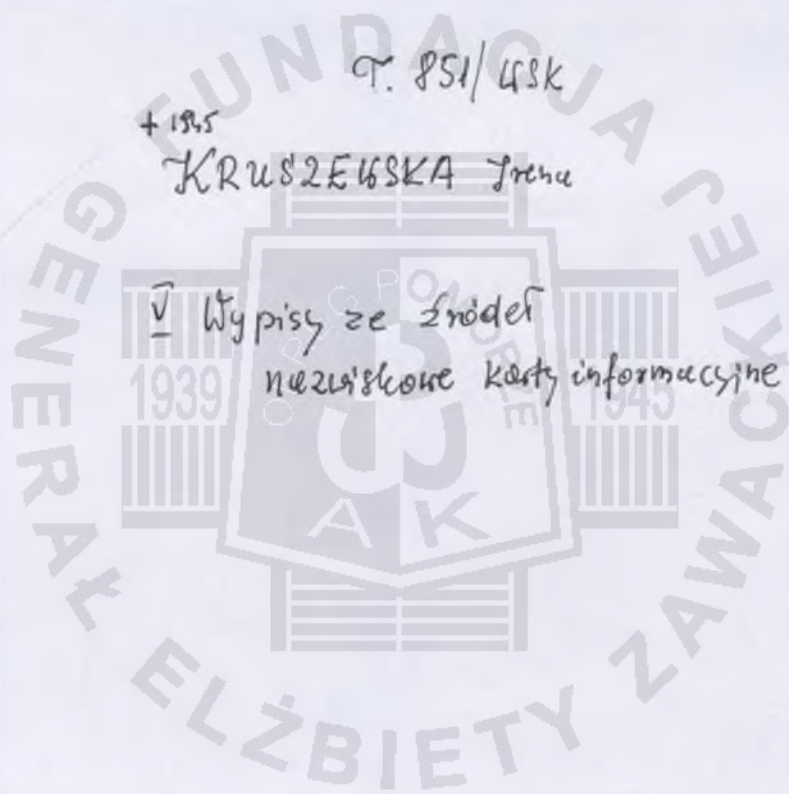
LUP

nr. 851/4SK

+ 1945

KRUSZEWSKA Irene

Wypisy ze źródeł
niezależne karty informacyjne 6

7-851

LWP.

*
KRUSZEWSKA Irena

(1923-1945) ppor. WP. Dowódca plutonu
moździerzy 82 mm 7 pp 3 Dywizji Piechoty
im. Romualda Traugutta. Wywieziona
z rodziną do Kazachstanu. Walki na
przełomie Warecho magnuszeuoshim, Warszawa
Wai Pomorski - Nadcurye. Zginęła 18 02 1945
Krzyż Walecznych.

Job.

Sylwetki Kobiet Żołnierzy
Fundacja „Archiwum i Muzeum Pomorskie
Armii Krajowej oraz Wojskowej Służby Polek.

DRW

ok 194, 195, 196, 197

V. 851

LWP

KRUSZEWSKA IRENA, chor.

- Szkoła Oficerska w Riazaniu

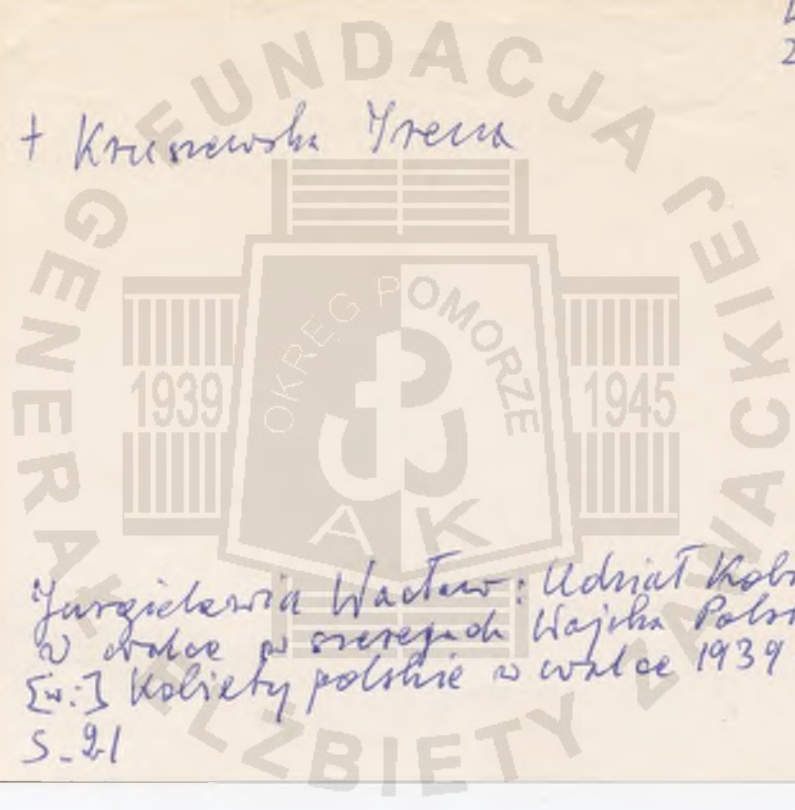
Źródło: Wójtowicz K., *Dziewczęta w rogatywkach*, s. 17, 21, 22,
23, 24, 29, 55, 57 - 62, 65, 66, 92 - 96

K.Wojt., 2004 r.

i.

L.W.P.
25 RR

+ Krasnowska Helena

Jurgielensia Wactaw: Udziat Kobiet
 w obrocie p. szeregowch Wojaka Polskieg.
 [w:] Kobiety polskie w walce 1939-1945
 S. 21

66-97

LWP

zdj.
chor. Kruszevska Irena

zob.

Tomczak E., T. 731/WSK, s. 12, 33

M298

9. 851/184

+

Kruszewska Irena

1. Armia WP

- dowódca plutonu ckm

Źr. Maria Wójcik, Kobiety – żołnierze 1. i 2. Armii WP –
biografie i wspomnienia, s. 79

K.Wojt. 2011

i

FUNDACJA LWP
KRUSZEWSKA Jwena
Księżka St. Dmenczkaj
"Święty i ład Oko" 1945
B-wa 1985, Wyl. II, str. 89, 91, 114, 131, 159, 235
236, 237.

h. Pa. 98

T. 851/WSK

LWP
ZSSR

p.por. KRUSZEWSKA Jera

VI. Fotografie

1. zof. w mundurze, (b.d.), reproduk., (13x18),
szt. 1
2. zof. z książki, (b.d.), reproduk., (7x9), szt. 1

1. WSK
Teczki osobowe

2. T. 851/WSK

3. nepr., 7x10

4.

5. KRUSZEWSKA
Irena

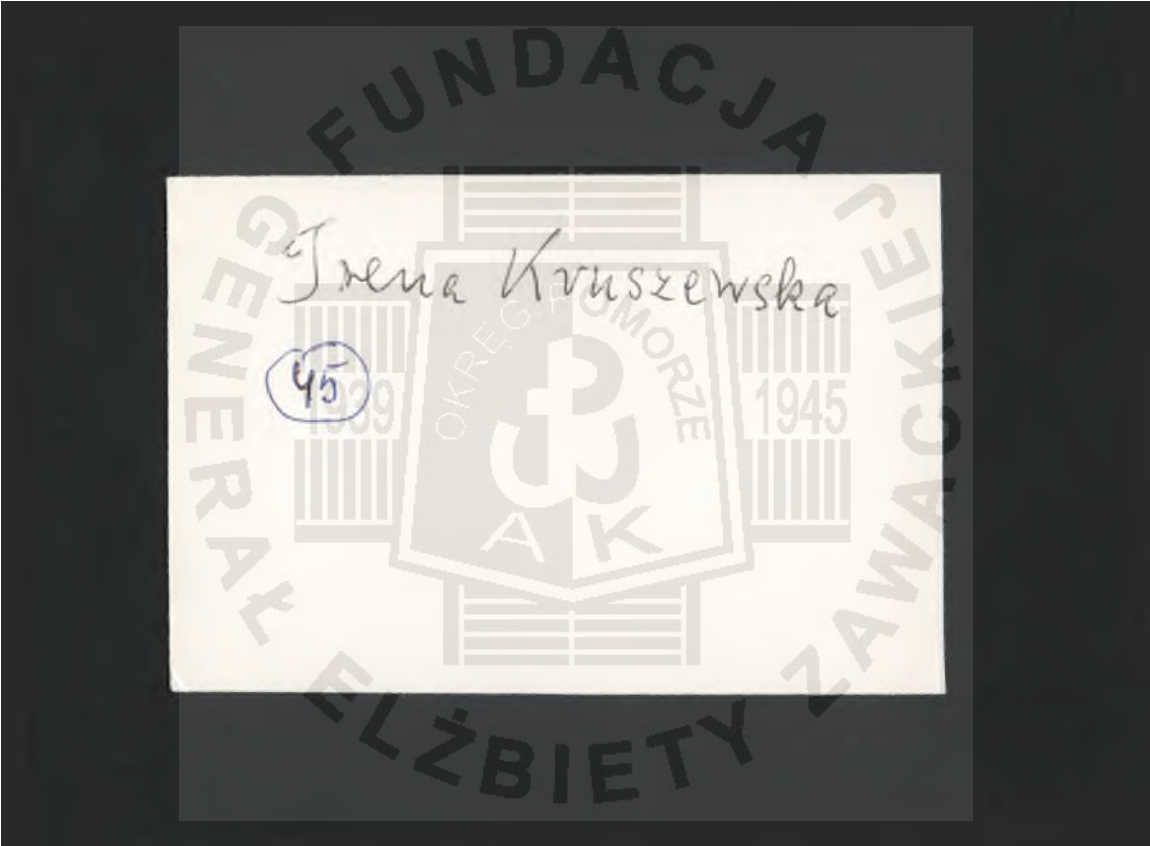
6. [b.d.]

7. brak

8. Uwagi: Opis Wojsk. Instytut. Historycznego
Kruszevska Irena - ppor. dowódca
plut. męskiego, poległa 18 lutego
1945r. pod. Naclarycami

2. Sier. 2010r.

Jolena Kruszeńska

45

~~Art. Holacim~~

Kruszewska Irena

WOJSKOWY INSTYTUT HISTORYCZNY

KRUSZEWSKA IRENA - ppor. d-ca plut. męskiego
Poległa 18 lutego 1945 r. pod Nadarzynami.

T. 851/WSK

LWP

ppor. Irena Kruszevska
d-ca plut. CKM 7 pułku 3 Dyw.
ciężko ranna zmarła
w lutym 1945 r. pod Nadarzacami.

ppor. Ireneusz Humeński
dot. plut. CKM 7 pułku 3 Dyw.
cierpko rannie zmarł
w lutym 1945, pośmiertnie

Janino,

+ 11 1945

brak zdj. KW

LWP

chor
ppor.

KRUSZEWSKA

Jrena

851/WSK

KRUSZEWSKA Inna

KRUSZEKSKA Irene

